

СИНДИКОВАНЕ КРЕДИТУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ БАНКІВ ПІД ЧАС СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Наукові праці МАУП, 2010, вип. 1(24), с. 56–61

Розглядається потенціал залучення синдикованих кредитів українськими банками в умовах фінансової кризи, сучасний стан міжнародних кредитних ринків та потенціал їх залучення фінансовими установами країни, що розвиваються. Також розглянуто перспективні шляхи залучення іноземних фінансових ресурсів, наслідки залучення коштів українськими банками в минулі роки, дії фінансових установ щодо повернення цих кредитів у 2009 р., а також оцінка погашення заборгованості у другій половині 2009 р. та в наступні роки.

Стрімкий розвиток споживчого кредитування, що тривав з 2005 по 2008 роки, фінансувався українськими банками переважно за рахунок зовнішніх джерел. Причому, в основному використовувалися два види фінансування: випуск облігацій та синдиковане кредитування. Синдиковане кредитування мало свої переваги як для українських банків (менше витрат та швидша організація порівняно з облігаціями), так і для закордонних кредиторів (зменшення індивідуального ризику за рахунок групи).

Проте фінансова криза, що розпочалася у світі в 2007 р., а в Україні – з кінця 2008 р., по-перше, суттєво обмежила можливості залучення нових кредитів, а по-друге, поставила проблему повернення раніше взятих синдикованих зобов'язань.

Методологічні аспекти структури залучення фінансових ресурсів комерційними банками розглядають О. Кириченко, С. Фролов, Т. Косова, О. Циганов, Н. Шелудько та ін.

Питання впливу світової фінансової кризи на фінансову систему України, зокрема на її банківську систему, аналізуються в працях таких фахівців, як В. Геєць, О. Мошенець, Л. Ключко, І. Кравченко, Г. Багратян.

Однак питання впливу кризових явищ саме на структуру залучення фінансових ресурсів потребує подальшого системного дослідження.

У світовій економіці, в тому числі в країнах Східної та Центральної Європи, Середньої Азії та Закавказзя, зберігаються значні ризики і небезпе-

ки. Про це заявив у Лондоні глава Європейського банку реконструкції і розвитку Томас Міров, виступаючи на конференції Асоціації кредитного ринку лондонського Сіті. Розвиток подій у світовій економіці ще не дозволяє “випробувати передчасний оптимізм”. “Ті хто вважає, що криза вже закінчилася, роблять велику помилку”, – підкреслив Т. Міров. Прикладом збереження кризових тенденцій і напруженості на світовому ринку приватного позикового капіталу він назвав труднощі в отриманні підприємствами та компаніями нових кредитів під низькі ставки [9].

Розміри синдикованих кредитів, повідомив Т. Міров, продовжують падати, і в першій половині 2009 р. зменшилися на 47 % до 919 млрд дол. США порівняно з аналогічним періодом 2008 р., коли вони становили 1,7 трлн дол. США. При цьому різко (до 68 %) збільшилася кількість короткострокових кредитів, які видаються на 1–3 роки.

У регіоні дії ЄБРР – країнах Центральної та Східної Європи, а також Середньої Азії та Закавказзя, – криза призвела до “драматичних економічних та соціальних наслідків”, коли доступ до фінансів був дуже ускладнений. Це тим більш проблематично через те, що відбувається після періоду швидкого економічного зростання даного регіону. У сформованих умовах головним пріоритетом у роботі ЄБРР зараз стала підтримка системоутворюючих банків і найважливіших підприємств, які продовжують відчувати на собі негативні наслідки нинішньої кризи.

Серед найбільших програм, які сьогодні реалізують ЄБРР, Т. Міров вказав відкриття кредитної лінії у 832 млн дол. США банкам *UniCredit* і *Societe Generale* для зміцнення капіталу їх представництв та дочірніх банків у країнах Східної Європи.

Проте, навіть не зважаючи на кризу, видача синдигованих кредитів продовжується. Так, у жовтні 2009 р. російський МДМ-Банк залучив синдигований кредит на суму 290 млн дол. США. Той факт, що пропозиція позикових коштів для приватного російського банку від західних інвесторів перевищила бажаний обсяг кредиту, свідчить про серйозне поліпшення ситуації з ліквідністю на західних ринках і зростання інтересу інвесторів до вкладень у країни, що розвиваються.

Західні регулятори зараз надають істотну підтримку своїм фінансовим інститутам. Зокрема, наприкінці вересня 2009 р. представники Європейського центрального банку заявили, що нададуть фінансовим установам річні кредити на загальну суму 75,2 млрд євро. Формальних обмежень на вкладення в активи країн в Європі немає. Деякі банки, наприклад, Банк Москви і Альфа-банк вже заявляли про намір залучити синдиговані кредити. Однак укладанню угод перешкоджає висока вартість запозичень. Ставка за синдигованим кредитом, залученим МДМ-банком, істотно вище докризової (*LIBOR* +1,5–2,5 %), тоді як ставки за єврооблігаціями повернулися на докризовий рівень. За таких умов економічно вигідніше залучати кошти через випуск єврооблігацій. Однак розміщення єврооблігацій вимагає набагато більше часу, щоб підготуватися. До того ж домовитися з обмеженою кількістю кредиторів в умовах нестабільності набагато легше, ніж зацікавити ринок в цілому [2].

На тлі менших можливостей залучення капіталу через приватні розміщення і ринок облігацій вітчизняні компанії стали залучати кошти через синдиговані і двосторонні кредити. Хоча в цілому обсяг синдигованих кредитів знизився, східноєвропейські компанії збільшили свою частку до 9 % у загальному обсязі європейських кредитів, при цьому у 2008 р. цей показник становив 4 %, — повідомляє *Reuters*. У повідомленні агентства також говориться, що в результаті кредитної кризи вартість запозичень на ринку різко зросла і продовжує збільшуватися: для деяких позичальників вартість кредиту зросла в два рази. Крім того, банки-організатори також формують великі стійкі групи уповноважених провідних організаторів для того, щоб мінімізувати ризики андеррайтингу

та ринкові ризики, також банки прагнуть зменшити терміни синдикації [8].

Обсяг синдигованих кредитів, залучених з початку року східноєвропейськими компаніями, скоротився на 89 % (6,5 млрд дол.). У минулому році до цього часу сума таких угод становила 61,3 млрд дол.

Варто зазначити, що з групи “*BRIC*” Росія — єдина країна, яка продемонструвала зниження обсягу синдикації. Китайські компанії залучили з початку року 30,6 млрд дол. синдигованих позик, Індія — 37,3 млрд дол., Бразилія — 14,9 млрд дол. Одна з причин, через яку західні банки не позичають грошей російським емітентам, у тому, що кредитори зайняті реструктуризацією своїх же позик цим компаніям, тоді як Бразилія, Китай та Індія не зіткнулися з труднощами такого масштабу. Економіка Росії, продовжує Уокер, перебуває в рецесії, тоді як інші країни *BRIC* демонструють зростання. За розрахунками Уокера, східноєвропейські компанії до кінця 2010 р. можуть отримати близько 50 млрд дол. Якщо у 2006–2008 рр. генератором ринку синдигованих кредитів були процеси злиття-поглинання, то зараз це будуть операції з рефінансування позик [7].

При збільшенні обсягів зовнішньої заборгованості українських банків змінювалась також її структура, набули поширення раніше недоступні для українських комерційних банків джерела залучення іноземних коштів, такі як залучення синдигованих кредитів та випуск єврооблігацій і кредитних нот. Аналіз структури зовнішніх запозичень банків свідчить, що на сьогодні у структурі заборгованості переважають довгострокові інструменти (61,5 % — за підсумками 2007 р.), хоча у попередні роки їх питома вага була нижчою (у 2003 р. — 37,7 %, 2004 р. — 37,9 %, 2005 р. — 49,5 %). Зазнав змін й інструментарій залучення ресурсів: якщо у 2003 р. 41,3 % усіх зовнішніх запозичень банки здійснили у формі короткострокових кредитів, 21,5 % — довгострокових кредитів і 5,8 % — довгострокових боргових цінних паперів, то за підсумками 2007 р. короткострокові кредити у загальному обсязі зовнішнього боргу банків становили 31,6 %, довгострокові кредити — 34,4 %, довгострокові боргові цінні папери — 22,6 % [5; 6].

Короткострокові синдиговані кредити хоча і доступні для порівняно широкого кола українських банків, однак враховуючи невисокий кредитний рейтинг України, термін таких кредитів, як правило, становить 12 місяців з можливістю пролонгації на такий самий термін. Здебільшого українські банки залучають синдиговані кредити

для фінансування експортно-імпортних контрактів клієнтів (торгового кредитування і рефінансування кредиту, рефінансування торгових операцій клієнтів). Початок розвитку ринку синдикуваного кредитування в Україні припадає на 2004 р. Тенденція до збільшення обсягів залучених синдикуваних кредитів спостерігалася до 2007 р. та стрімко обірвалася за показниками 2008 р. [1].

Наданий момент альтернативними джерелами залучення фінансових ресурсів для українських комерційних банків є рефінансування Національного банку України, а також кредити світових фінансових організацій (МВФ, ЄБРР), оскільки за даних умов залучення депозитів та кредитування іноземними комерційними установами вважаються малоімовірними [3].

Основне призначення використання залучених коштів українськими банками під час кризи — це погашення раніше отриманих кредитів і погашення облігацій. Повернення банками синдикуваних кредитів свідчить, що установи володіють певним запасом фінансової міцності. Першим банком, що оголосив дефолт за зобов'язаннями, став банк “Фінанси та Кредит”, який у березні 2009 р. не зміг повністю розрахуватися за синдикуваною позицією у розмірі 70 млн дол. США, організаторами якої були *Standard Bank*, *Raiffeisen Zentralbank* та “Банк ВТБ”.

Для врегулювання ситуації банк “Фінанси і кредит” залучив консультантом процесу рест-

руктуризації зовнішніх боргів міжнародний банк *Morgan Stanley*. Проте більшість експертів відзначають негативний вплив березневого дефолту на довіру іноземних кредиторів до українських банків.

За словами директора департаменту інвестиційної компанії *Dragon Capital* Андрія Дмитренка, домовлятися про реструктуризацію синдикуваного кредиту на 50 млн дол. США з погашенням у червні змушені також менеджери банку ПУМБ.

У табл. 1 наведені дані про погашення синдикуваних кредитів найбільшими банками України в період фінансової кризи.

Для решти банків, що зуміли вчасно розрахуватися з кредиторами, наслідки такої пунктуальності виявилися різними. Одні продовжують заявляти про фінансове благополуччя, інші взяли курс на реструктуризацію зовнішньої заборгованості, а в деяких уже працює тимчасова адміністрація НБУ, робота якої може закінчитися як рекапіталізацією, так і ліквідацією установи.

Банки, які продовжують демонструвати фінансову стабільність, передусім завдячують істотній зовнішній підтримці іноземних інвесторів, потужних вітчизняних промислово-фінансових груп або держави. Більшість таких установ перейшли з синдикуваних ресурсів на субординовані борги власників і депозитні ресурси, надані материнськими банками.

Таблиця 1

Погашення синдикуваних кредитів українськими банками з листопада 2008 р. по липень 2009 р.

Дата погашення	Банк-боржник	Сума боргу, млн дол. США	Стан погашення боргу
Листопад-2008	Райффайзен Банк Аваль	200,0	виплатив, є зовнішня іноземна підтримка
	Надра Банк	130,0	виплатив, введена тимчасова адміністрація, домовляється про реструктуризацію інших боргів
	ПУМБ	90,0	виплатив, домовляється про реструктуризацію інших боргів
	Кредитпромбанк	70,5	виплатив, домовляється про реструктуризацію інших боргів
Грудень-2008	Укрсоцбанк	200,0	виплатив, є зовнішня іноземна підтримка
	Сведбанк	55,0	виплатив, є зовнішня іноземна підтримка
Березень-2009	Приватбанк	200,0	виплатив
	“Фінанси та кредит”	70,0	не виплатив, домовляється про реструктуризацію боргів
Квітень-2009	Райффайзен Банк Аваль	500,0	виплатив, є зовнішня іноземна підтримка
	Укресімбанк	345,0	виплатив, є державна підтримка
	“Форум”	115,0	виплатив, є зовнішня іноземна підтримка
Травень-2009	УкрСиббанк	250,0	виплатив, є зовнішня іноземна підтримка
	“Південний”	46,0	виплатив
Червень-2009	Сведбанк	67,5	виплатив, є зовнішня іноземна підтримка
	ПУМБ	50,0	не виплатив, домовляється про реструктуризацію боргів
	Райффайзен банк Аваль	83,5	виплатив

Побудовано автором за даними НБУ та веб-сайтів банків.

Держбанки підтримуються завдяки урядовій підтримці. Прямий — у вигляді поповнення статутного капіталу Ощадбанку, і опосередкований — перший синдигований кредит у банківському секторі України з початку кризи був організований ЄБРР на 134,5 млн дол. США для фінансування Укрексімбанку.

Частина банків, які ще на початку кризи успішно розраховувалися з кредиторами, заявили про реструктуризацію майбутніх боргів, тобто фактично визнали свою нездатність вчасно їх погасити.

У травні 2009 р. ПУМБ надіслав власникам єврооблігацій розміром 275 млн дол. США з погашенням у лютому 2010 р. повідомлення про намір реструктурувати дані зобов'язання. Крім того, банк домовляється про поступки з іншими кредиторами.

Кредитпромбанк, який уже допустив технічний дефолт за облігаціями серії *F*, веде переговори з власниками облігацій щодо реструктуризації заборгованості. В зону підвищеного ризику потрапили в основному вітчизняні банки, оскільки вони позбавлені зовнішньої підтримки з боку власників.

Також вдалося реструктурувати борги українському Альфа-банку, що належить російській промислово-фінансовій групі.

У “Надра Банку”, який у листопаді 2008 р. звітував про погашення 130-мільйонного синдигованого кредиту і 100-мільйонного випуску єврооблігацій, введена тимчасова адміністрація. Власникам єврооблігацій з погашення в 2010 р. було запропоновано два варіанти: викуп цінних паперів за 15 % від номіналу або списання 60 % суми боргу і погашення решти у липні 2015 р. за ставкою 9,5 % річних. Загальний процес реструктуризації проходив доволі складно.

Як бачимо, перша хвиля кризи виявила слабкі місця у банківській системі України. Ситуація з подальшим погашенням зовнішніх позик стає все більш невизначеною. Песимістично налаштовані експерти прогнозують серію дефолтів за недепозитними зобов'язаннями вітчизняних банків вже в третьому та четвертому кварталах 2009 р., що може спровокувати другу хвилю банківської кризи. Аналіз зовнішньої заборгованості банків показав: такі побоювання небезпідставні попри успішні погашення в минулому.

Другий квартал 2009 р. був рекордним за сумою погашеної банками заборгованості у вигляді синдигованих позик — понад 1,3 млрд дол. США,

незважаючи на песимістичні прогнози експертів. Справді, наступні квартали мають нижче боргове навантаження, але тепер віддавати борги доведеться слабшим банкам. Вони вже тепер подають сигнали кредиторам про низьку платоспроможність через нав'язування процедури реструктуризації боргів чи подачі заявок в НБУ на рекапіталізацію.

У табл. 2 наведено графік погашення синдигованих кредитів українськими банками у другій половині 2009 р.

Загострення ризику дефолтів за зовнішніми зобов'язаннями банків відбулося у серпні 2009 р. та очікувалося в грудні 2009 р. Наприкінці літа ПУМБ мав погасити синдигований кредит розміром 154 млн дол. США, “Надра” — 55 млн дол. США, “Фінанси та кредит” — 42,5 млн дол. США, Укргазбанк — 23 млн дол. США. У результаті зазначені банки звернулися до своїх кредиторів з проханням реструктуризувати таку зовнішню заборгованість.

Про суттєві фінансові проблеми у перших чотирьох установах свідчать такі факти. Влітку 2009 р. внаслідок невиконання боргу американській компанії *Cargill* був заарештований кореспондентський рахунок ПУМБ у банку *Banker Trust*. ПУМБ був змушений укласти мирову угоду з цим кредитором, погодившись виконати всі непогашені зобов'язання перед *Cargill* в обмін на розблокування коррахунку та припинення судових справ, відкритих американцями. Банк веде переговори щодо реструктуризації зобов'язань, погашення яких планувалося у 2009–2010 рр.

Банк “Фінанси та кредит”, що досі реструктурує безрезневий борг на 70 млн дол. США, продовжує стикатися з проблемами. За вимогою тієї ж *Cargill* нью-йоркський суд заблокував коррахунки банку, оскільки той не виконав своїх зобов'язань. У лютому 2009 р. установа мала повернути американцям 44,4 млн дол. США.

Укргазбанк, увійшовши в першу трійку націоналізованих банків, отримав ОВДП на 3,1 млрд грн в обмін на 81,6 % акцій банку.

Початок осені 2009 р., з точки зору нових зовнішніх кредиторських вимог, був спокійним. Найбільша виплата вересня — у державного Укрексімбанку, який остаточно погасив випуск єврооблігацій на 250 млн дол. США.

Проблем з погашенням цього боргу не було. У розпал фінансової кризи, окрім урядової підтримки, банк зумів отримати крупні транші синдигованих кредитів від ЄБРР та групи міжнародних банків. Виділення у квітні 2009 р.

План погашення банківської заборгованості на друге півріччя 2009 р.

Дата погашення	Банк-боржник	Примітки	Сума боргу, млн дол. США	Вид боргу
1	2	3	4	5
Липень-2009	Сведбанк		39,0	облігації
Серпень-2009	ПУМБ	пропонує реструктуризацію	154,0	синдикований кредит
	Надра Банк	пропонує реструктуризацію	55,0	синдикований кредит
	"Фінанси та кредит"	пропонує реструктуризацію	42,5	синдикований кредит
	Укргазбанк	проведена рекапіталізація	23,0	синдикований кредит
	"Хрещатик"		21,0	синдикований кредит
Вересень-2009	Укрексімбанк		250,0	єврооблігації
	Дельта Банк		64,9	облігації
	ОТП Банк		63,0	синдикований кредит
	Родовід Банк	проведена рекапіталізація	13,0	облігації
Жовтень-2009	"Форум"		100,0	єврооблігації
	УкрСиббанк		55,0	синдикований кредит
	Укрексімбанк		39,0	облігації
	Альфа-Банк		34,3	синдикований кредит
	Кредитпромбанк	пропонує реструктуризацію	32,5	облігації
	Альфа-Банк		23,5	синдикований кредит
Листопад-2009	Унікредитбанк		70,1	облігації
	ВТБ Банк		32,5	облігації
	Донгорбанк		5,2	облігації
	Донгорбанк		3,9	облігації
	Альфа-Банк		3,2	облігації
Грудень-2009	Альфа-Банк	проведено обмін на нові цінні папери	345,0	єврооблігації
	Родовід Банк	проведена рекапіталізація	32,5	облігації
	Родовід Банк	проведена рекапіталізація	32,5	облігації
	Родовід Банк	проведена рекапіталізація	32,5	облігації
	Правекс Банк		6,5	облігації

Побудовано автором за даними НБУ та веб-сайтів банків.

позики ЄБРР супроводжувалося погашенням попереднього синдикованого кредиту у розмірі 345 млн дол. США.

У жовтні 2009 р. банк "Форум" — дочірня структура німецького *Commerzbank* — погасив єврооблігації на суму 100 млн дол. США з огляду на значний рівень зовнішньої підтримки. Те саме можна сказати про УкрСиббанк, Унікредитбанк та ВТБ Банк. Восени 2009 р. вони мали погасити менші за обсягом позики.

До кінця 2009 р. Альфа-банк (Україна) мав виплатити 345 млн дол. США власникам єврооблігацій і понад 58 млн дол. США синдикованого кредиту. Зважаючи на ситуацію, банк запропонував власникам своїх єврооблігацій обміняти ці папери на євробонди нового випуску. Невдовзі після цієї заяви рейтингове агентство *S&P* було змушене знизити рейтинги Альфа-банку (Україна) з *ССС+/ua* до *СС/ua* *СС*.

Родовід-банк, що отримав від держави 2,8 млрд грн в обмін на 99,93 % акціонерного капіталу, у вересні мав погасити внутрішні облігації на 100 млн грн і в грудні — на 750 млн грн, що значно зменшить його ресурсну базу.

Як показує аналіз розподілу боргу за синдикованими кредитами, єврооблігаціями та облігаціями, найбільші українські банки перебуватимуть під загальним борговим пресом обсягом понад 800 млн дол. США за квартал до початку другого кварталу 2010 р., в якому доведеться повернути 400 млн дол. США позик.

У третьому кварталі 2010 р. банкіри змушені будуть віддати майже 1 млрд дол. США, після чого аж до серпня 2011 р. обсяг заборгованості буде низьким. У 2010 р. найбільшими боржниками за єврооблігаціями є Укрсоцбанк — 400 млн дол. США, ПУМБ — 275 млн дол. США, УкрСиббанк — 200 млн дол. США, Надра —

175 млн дол. США, VABank — 125 млн дол. США, а також “Фінанси та кредит” і “Південний” — по 100 млн дол. США. Крім цього, Райффайзен банк Аваль має повернути синдикований кредит на 116,5 млн дол. США.

Кінець 2011 р. та початок 2012 р., — період, на який у передкризові часи покладалися великі футбольно-інвестиційні надії, — відзначиться черговим піком банківської заборгованості. Саме тоді настане час розраховуватися з власниками єврооблігацій УкрСиббанку — два випуски по 250 і 500 млн дол. США, Укрексімбанку та Приватбанку — по 500 млн дол. США та Альфа-банку. Починаючи з 2013 р., обсяги сум, які доведеться повертати, стрімко падають, хоча існуючі борги деякі банки віддаватимуть до 2018 р.

Отже, ринок світових синдикованих кредитів продовжує скорочуватися. Проте можливості для отримання таких кредитів українськими банками досі існують. Основна причина — суттєва підтримка західних фінансових установ урядами країн та відсутність можливостей для інвестування у себе на батьківщині. Відповідно, сьогодні пропозиція кредитів перевищує попит на них.

Проте основна проблема для українських банків — це не залучення нових кредитів, а повернення раніше залучених. Багато банків, у тому числі таких крупних, як “ПУМБ”, “Фінанси та кредит”, не кажучи вже про “Надра” та “Укрпромбанк”, зіштовхнулися з проблемою повернення кредитів. При цьому в III та IV кварталах 2009 р. багато банків очікували нові повернення. Відповідно, успішність повернення або реструктуризації цих кредитів свідчитиме про фінансову міць українських банків.

Нині потенціал залучення синдикованих кредитів українськими банками в умовах фінансової кризи знизився. Це зумовлено сучасним станом міжнародних кредитних ринків і потенціалом їх залучення фінансовими установами країн, що розвиваються. Тим не менше, існують перспективні шляхи залучення іноземних фінансових ресурсів.

Потенціал привлечення синдицированных кредитов украинскими банками в условиях финансового кризиса снизился. Это обусловлено современным состоянием международных кредитных рынков и потенциалом их привлечения финансовыми учреждениями развивающихся стран. Тем не менее, существуют перспективные пути привлечения иностранных финансовых ресурсов.

Author examines the potential of loans syndicated by Ukrainian banks while financial crisis. The current state of international credit markets and potential of their involvement by financial institutions in developing countries are regarded here. Also in this article, the promising ways to attract foreign financial resources are considered. The consequences of raising by Ukrainian banks in the past, actions of financial institutions to return these loans in 2009, and debt rating in the second half of 2009 in subsequent years are considered too.

Література

1. Аккерман Й. Уроки кризиса / Аккерман Йозеф // The economist: The world in 2009. — 2008. — С. 92–93.
2. Алешкина Т. Банки переломило ликвидностью. [Електронний ресурс] / Т. Алешкина, Е. Пашутинская // Комерсант. — 2009. — <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1255517>
3. Гранько О. А. Структура залучення фінансових ресурсів комерційним банком: деформація під впливом світової фінансової кризи / Л. С. Кутідзе, О. А. Гранько // Економічний простір. — 2009. — № 23/2. — С. 131–139.
4. Корнилюк Р. Час розплати: як банки повертатимуть зовнішні борги. [Електронний ресурс] / Р. Корнилюк // Економічна правда. — 2009. — http://www.epravda.com.ua/publications/4a6d59c651a4b/view_print/
5. Кравченко І. Криза та регулювання фінансової системи: уроки і перспективи / І. Кравченко, Г. Багратян // Вісн. НБУ. — 2009. — № 1. — С. 19–23.
6. Мошенец Е. Мягкая посадка / Е. Мошенец // Инвест-газета “Топ-100 Рейтинг лучших компаний в Украине”. — 2008. — № 6. — С. 46–47.
7. Рожков А. Кредиты не для русских. [Электронный ресурс] / А. Рожков // Ведомости. — 2009. — <http://www.vedomosti.ru/newspaper/article/2009/10/29/217665>
8. Смородская П. Вторая жизнь синдицированных кредитов. [Електронний ресурс] / П. Смородская // РБК daily. — 2009. — <http://www.rbcdaily.ru/2008/04/04/finance/333916>
9. Глава ЕБРР Т. Миров считает, что говорит о завершении кризиса в мировой экономике еще рано и безответственно. [Электронный ресурс] / Агентство экономической информации “Прайм-ТАСС”. — 2009. — <http://www.prime-tass.ru/news/0/{9F7255D9-BB98-4C57-AD9F-318A5F8299D4}.uif>